Paul Csavdari

O călătorie prin tabletele de lut

MITURILE MESOPOTAMIENE DESPRE CREAȚIUNE ȘI POTOP

INTRODUCERE: LUMEA PE TABLETE DE LUT

Închipuie-ți o lume fără cărți tipărite, fără internet, fără imagini. Tot ce știai despre începuturi era scris pe tablete de lut, cu semne în formă de cuie. Aceste tablete – găsite în ruinele orașelor Ninive, Babilon, Nippur – nu erau romane sau poezii de dragoste. Erau povești despre zei, ape și oameni, povești care explicau de ce plouă, de ce vine potopul, de ce existăm noi.

Aceste povești nu sunt unitare. Fiecare oraș avea zeul său, mitul său, versiunea sa. Dar toate împărtășeau un model al lumii: un cer solid ca un capac, ape deasupra și dedesubt, și oameni prinși la mijloc.

Vom povesti trei mituri cheie, așa cum le-au scris scribii acum 3000–4000 de ani:

1. Enuma Elish– creațiunea cu Marduk.
2. Atra-Hasis– potopul din cauza zgomotului.
3. Ghilgameș Tableta XI– aceeași poveste a potopului, spusă de un nemuritor.

Nu vom compara cu nimic altceva. Vom lăsa tabletele să vorbească singure, clar, pe înțelesul oricui.

I. MODELUL LUMII – UN OU COSMIC

Înainte de orice poveste, trebuie să înțelegem cum vedeau anticii lumea. Nu era o planetă rotundă în spațiu. Era un ou cosmic, un spațiu închis, cu trei straturi:

- Sus: un ocean adevărat, ape sărate, ținute de un cer solid.
- La mijloc: pământul uscat, aerul, noi.
- Jos: ape dulci, izvoare, oceane subterane.

Cerul nu era albastru și infinit. Era o cupolă de metal, ca un capac pus peste o oală. Când ploua normal, apa nu cădea din cer – se ridica din pământ ca abur și forma nori. Dar când zeii se supărau, capacul se deschidea și apele de sus se prăvăleau ca o cascadă.

Acest model nu l-a inventat nimeni anume. Apare în texte sumeriene din 2100 î.Hr., cu o mie de ani înainte de orice mit babilonian cunoscut. Toată lumea îl știa. Era realitatea lor.

II. ENUMA ELISH – CÂND MARDUK A TĂIAT HAOSUL ÎN DOUĂ

Când și unde s-a născut povestea?

Această poveste a fost scrisă în Babilon, în jurul anului 1200 î.Hr., probabil pentru festivalul de Anul Nou. Scribii o recitau în templu, în fața statuii lui Marduk. Scopul? Să spună lumii: „Marduk e regele zeilor. Babilonul e centrul lumii."

Povestea pas cu pas:

La început, nu exista cer, nu exista pământ. Doar ape.

- Apsu– apele dulci, liniștite, subterane.
- Tiamat– apele sărate, furtunoase, oceanul primordial.

Ei se amestecă și nasc primii zei. Dar zeii tineri fac gălăgie. Apsu vrea să-i omoare. Tiamat ezită. Un zeu tânăr, Ea, îl ucide pe Apsu. Tiamat se înfurie. Naște unsprezece monștri– dragoni, șerpi, lei – și îl numește pe Kingu general.

Zeii tineri se sperie. Îl aleg pe Marduk– zeul furtunii din Babilon – ca lider. Marduk acceptă, dar cere putere absolută. Zeii sunt de acord. Bătălia începe. Marduk umflă gura lui Tiamat cu vânturi, trage cu săgeata, o spintecă. Apoi face ceva uimitor:

„A tăiat-o pe Tiamat în două, ca pe un pește uscat. Jumătatea de sus a ridicat-o și a făcut-o cer. A întins-o ca o piele, a pus un zăvor, a numit paznici: Apele ei să nu mai scape niciodată. Jumătatea de jos a făcut-o pământ."

Din ochii lui Tiamat curg Tigrul și Eufratul. Din spuma ei – nori, ploi, vânturi. Din sângele lui Kingu – oamenii, ca să muncească pentru zei.

Marduk organizează stelele, luna, soarele. Zeii îl proclamă rege. Babilonul devine centrul lumii.

Ce rămâne în minte?

- Tiamat nu e doar o zeiță. E apele însele.
- Tăindu-le, Marduk creează ordine din haos.
- Cerul e un capac cu zăvor.
- Apele de sus sunt blocate sus.
- Ploile normale vin din spuma apelor de jos, nu din oceanul de sus.

III. ATRA-HASIS – POTOPUL DIN CAUZA ZGOMOTULUI

Când și unde s-a născut povestea?

Aceasta e cea mai veche poveste completă despre potop, scrisă în secolul XVIII î.Hr., cu 600 de ani înainte de Enuma Elish. Tabletele au fost găsite în Nippur, Sippar, biblioteci regale. Nu e despre Babilon. E despre Nippur, orașul lui Enlil.

Povestea pas cu pas?

La început, zeii mici – Igigi– sapă canale, ridică diguri, muncesc 40 de ani. Se revoltă: „Suntem obosiți! Vrem odihnă!”

Zeii mari se adună. Sacrifică un zeu – We-ilu– și amestecă sângele lui cu lut. Creează oamenii. Scopul? Să muncească în locul zeilor.

Oamenii se înmulțesc. Fac zgomot. Nu doar gălăjie – hulă, suprapopulare, haos social. Zgomotul ajunge la cer. Enlil, zeul vântului, nu mai poate dormi.

Trimite boli. Nu funcționează. Trimite secetă. Nu funcționează. Trimite foamete. Nu funcționează.

În cele din urmă, Enlil convoacă adunarea zeilor:

„Să facem potopul! Să ștergem semința lor!”

Enki– zeul apelor dulci, protector al oamenilor – se opune. Dar potopul este votat.

Enki îl avertizează în secret pe Atrahasis, un rege înțelept din Shuruppak:

„Dărâmă casa ta. Construiește o corabie. Ia-ți familia, animalele, semințele. Sigileaz-o cu bitum.”

Atrahasis ascultă. Construiește o corabie pătrată, uriașă, etanșă. Zeii mici plâng când văd ce urmează.

Apoi vine potopul:

„Adad a adus norii. Cerul s-a deschis. Șapte zile și șapte nopți, potopul a răcnit ca un taur. Vânturile au răsturnat munții. Oamenii erau ca mușteleîn gură de leu.”

Zeii se sperie. Chiar și Enlil regretă. Când apele se retrag, Atrahasis trimite porumbelul(se întoarce), rândunica(se întoarce), corbul(nu se întoarce – pământ uscat).

Zeii se ceartă. Enki îl mustră pe Enlil: „De ce atâta cruzime?” Enlil binecuvântează corabia. Atrahasis devine nemuritor.

Ca să nu se mai repete, zeii introduc boli, sterilitate, moarte prematură– ca să controleze populația.

Ce rămâne în minte?

- Motivul: zgomotul, nu păcatul.
- Potopul: ape de sus + ape de jos.
- Cerul se deschide.
- Apele de sus cad– dar nimeni nu explică de unde vin. Sunt acolo din start.
- Sfârșitul: nemurire pentru erou, control populație.

IV. GHILGAMEȘ TABLETA XI – ACELAȘI POTOP, SPUS DE UN NEMURITOR

Când și unde s-a născut povestea?

Epopeea lui Ghilgameș este o capodoperă akkadiană, standardizată în secolul XII î.Hr., în biblioteca regelui asirian Ashurbanipal din Ninive. Tableta XI conține aceeași poveste a potopului, dar spusă de Utnapishtim– același personaj cu Atrahasis.

Povestea pas cu pas:

Ghilgameș, regele din Uruk, este pe jumătate zeu, pe jumătate om. Prietenul său, Enkidu, moare. Ghilgameș caută nemurirea. Traversează mări, munți, ajunge la Utnapishtim – singurul om care a devenit nemuritor.

Utnapishtim îi spune:

„Zeii au decis potopul din cauza zgomotului omenirii. Enki m-a avertizat. Am construit corabia. Șase zile și șapte nopți a suflat furtuna. Am trimis porumbelul, rândunica, corbul. Am devenit nemuritor.”

Detaliile sunt identicecu Atra-Hasis:

- Corabie pătrată.
- Bitum.
- Animale.
- Șapte zile.
- Păsări.
- Regretul zeilor.

Doar că acum povestea e spusă din gura supraviețuitorului, nu ca narațiune istorică. Ghilgameș încearcă să obțină nemurirea – dar eșuează. Învață că moartea e parte din viață.

Ce rămâne în minte?

- Nu e un mit nou.E aceeași poveste.
- Utnapishtim = Atrahasis.
- Motivul: tot zgomotul.
- Scopul: să explice de ce doar un om e nemuritor.

V. CE AU ÎN COMUN ȘI CE NU AU

Ce au în comun toate trei?

- Modelul lumii: cer solid, ape de sus, ape de jos.
- Apele de sus există din start. Nimeni nu explică originea lor – sunt dat natural.
- Ploaia normală: din evaporarea apelor de jos (spuma lui Tiamat).
- Potopul: cerul se deschide, apele de sus cad.

Ce NU au în comun?

- Enuma Elish: despre creațiune. Marduk taie apele, face ordine. Fără potop.
- Atra-Hasis / Ghilgameș: despre potop. Enlil distruge, Enki salvează. Fără creațiune cosmică.
- Marduk NU apare în potop. Enlil și Enki sunt zeii potopului.
- Potopul e mai vechi decât Marduk– cu 600 de ani.

VI. DE UNDE VINE APA DE SUS? – O ÎNTREBARE FĂRĂ RĂSPUNS

În Atra-Hasisși Ghilgameș, apa de sus cade când cerul se deschide. Dar nimeni nu spune de unde vine.

- Este ca aerul– există.
- Apare în texte sumeriene din 2100 î.Hr.: „Enki a ridicat cerul ca un dom, apele de sus curg în râuri.”
- Enuma Elish(mai târziu) o explică: Marduk o separă din Tiamat.
- Dar în mitul potopului, nu era nevoie de explicație– toată lumea știa modelul.

CONCLUZIE: TREI TABLETE, TREI LECȚII

Aceste trei povești nu sunt romane. Sunt explicații ale lumii:

- Enuma Elish: „Lumea e ordine câștigată din haos. Marduk a tăiat apele, a făcut cerul, a pus zăvorul.”
- Atra-Hasis: „Oamenii fac zgomot. Zeii se supără. Potopul vine. Un om înțelept supraviețuiește.”
- Ghilgameș: „Doar un om a scăpat de potop. Nemurirea nu e pentru noi.”

Nu există un singur mit. Există trei voci:

- Una despre începuturi(Marduk).
- Două despre sfârșit și supraviețuire(Atrahasis și Utnapishtim – același om).

Tabletele de lut spun:

„Apele sunt sus. Cerul e un capac. Zeii sunt capricioși. Dar un om înțelept, cu o corabie, poate supraviețui."

Aceasta a fost lumea lor. Aceasta a fost povestea lor.

Referințe primare:

- Enuma Elish (trad. Stephanie Dalley).
- Atra-Hasis (trad. Benjamin Foster).
- Epic of Gilgamesh (trad. Andrew George).